

Mục lục

Lời mở đầu

5

"Hạnh phúc
tôi, một
góc trời"

9

"Đường
trần đầu
có gì"

27

Trịnh Công Sơn,
nổi tuyệt vọng
và niềm yêu đời
tha thiết

77

Khoái lạc và
sự thanh thản:
một nghệ thuật
sống

51

Ý thức nữ
quyền trong
Gió đầu mùa
của
Thạch Lam

113

Triết lí về con người - Hạnh phúc và bản tính con người

© Nguyễn Phúc Vĩnh Đế

Xuất bản theo Hợp đồng sử dụng tác phẩm giữa Tác giả và Nhà xuất bản Kim Đồng, 2023

Bản quyền hình ảnh và minh họa thuộc về Nhà xuất bản Kim Đồng, 2023

Vẽ minh họa: **Minh Thông**

“Hạnh phúc
tôi, một
góc trời”⁽¹⁾

(1) Lời bài hát *Biết bao giờ trở lại* của Ngô Thụy Miên.

Có lẽ không ít người cho rằng giảng dạy hay bàn về con đường hạnh phúc là một công việc vô ích, vì hiện thực chỉ cho ta thấy cuộc đời là một chuỗi nỗi khổ và bất hạnh triền miên. Chính vì đau khổ hiện diện một cách thường xuyên và khắp nơi nên họ quan niệm đau khổ thiết yếu gắn liền với sự sống, và dù có sống hết kiếp này đến kiếp khác, thì con người cũng không thoát khỏi quy luật đó (Đời là bể khổ). Hạnh phúc, nếu có, chỉ hiện diện khi chúng ta thoát khỏi luân hồi, khi con người không còn bị bắt buộc phải sống một kiếp sau nào nữa, còn trong cuộc đời này, hạnh phúc chỉ là một ảo vọng, do đó mọi cuộc tìm kiếm hạnh phúc chỉ là vô vọng mà thôi.

Một quan niệm như thế có bi quan quá hay không?

Đúng là hình như có phần bi quan quá đáng, vì nếu hiện thực cho chúng ta thấy nhiều nỗi đau khổ thì cũng chính hiện thực cho chúng ta biết đến nhiều giây phút hạnh phúc đích thực. Làm sao có thể phủ nhận niềm hạnh phúc của những kẻ yêu nhau khi họ bày tỏ tình cảm với nhau, hạnh phúc của người vừa thi đỗ, của nhà khoa học vừa khám phá ra một quy luật mới trong thiên nhiên, hoặc nguyên nhân một chứng bệnh...? Làm sao giải thích thái độ bằng lòng với cuộc sống của đa số người dân Thụy Điển, Na Uy và Bhutan...?

Có lẽ, thái độ bi quan về hạnh phúc ở nhiều người đã không hoàn toàn gắn liền với một quan niệm đúng đắn về hạnh phúc, về các giá trị và về bản tính con người. Chúng ta hãy thử phân tích để hi vọng tìm ra quan niệm đó.

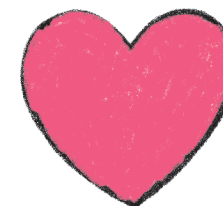
Ý niệm hạnh phúc

Trước hết, chúng ta nhận thấy rằng hạnh phúc là một kinh nghiệm đa dạng: ta cảm thấy hạnh phúc lúc sở hữu của cải, tiền bạc, lúc để tâm hồn mình chìm đắm theo một điệu nhạc, hoặc khi chiêm ngắm một phong cảnh cũng như khi sáng tạo hoặc khi hiểu biết...

Điều đáng lưu ý là trong mọi trường hợp, hạnh phúc là một thứ cảm giác *chủ quan*, không những

vì đó là một cảm giác bên trong mà còn là vì hạnh phúc không hoàn toàn bắt nguồn từ một sự vật, một hoàn cảnh bên ngoài. Nếu không như thế thì tiền bạc, học thức, quyền lực... đều chắc chắn mang lại hạnh phúc cho người có tiền, có bằng cấp, hay có quyền lực. Trên thực tế, tiền bạc cũng như các giá trị khác đều *không nhất thiết* bảo đảm hạnh phúc cho cá nhân. Vậy cảm giác hạnh phúc bắt nguồn từ đâu?

Trước khi tìm câu trả lời cho câu hỏi đó, chúng ta cũng cần thấy thêm rằng: hạnh phúc là một thứ *tuyệt đối*. Nói rõ hơn, hạnh phúc là thứ cảm giác không thay đổi về phương diện cường độ: hoặc tôi cảm thấy hạnh phúc hoặc không; không có thứ hạnh phúc yếu hay mạnh hơn thứ hạnh phúc khác. Nói cách khác, mọi thứ hạnh phúc đều như nhau. Chúng ta không thể nói: hạnh phúc của nhà khoa học lúc khám phá ra một quy luật mới trong thiên nhiên lớn hơn (hay nhỏ hơn) hạnh phúc của một chính trị gia vừa đắc cử tổng thống hay hạnh phúc của một diễn viên điện ảnh vừa đoạt giải Oscar... (Khi cho rằng mọi thứ hạnh phúc đều như nhau, chúng tôi chỉ muốn nói đến tính chất *tâm lý* của cảm giác hạnh phúc chứ không xét đến giá trị đạo đức hay một giá trị nào khác. Vấn đề này sẽ được bàn luận sau.)

Hạnh phúc và bản tính con người

Để trả lời câu hỏi về nguồn gốc của hạnh phúc, thiết tưởng chúng ta cũng nên lưu ý tới điều này: cùng một hoàn cảnh, cùng một giá trị (tiền tài, danh vọng, tri thức...) phản ứng và cảm giác không hẳn như nhau ở những cá nhân khác nhau. Trong khi số đông nhân loại coi trọng đồng tiền, dành thời giờ để kiếm tiền và không màng đến việc trau dồi bản thân về mặt văn hóa hay từ thiện thì có người lại chỉ bằng lòng với một số tiền mà họ xem là đủ và dành thì giờ để sáng tác, học hỏi hay nghiên cứu. Quyền lực chính trị là một giá trị cao quý, và không ít người xem việc dẫn thân vào con đường chính trị là một hoạt động cao cả, nhưng cũng có người tỏ ra thờ ơ trước sinh hoạt đó và chỉ cảm thấy thực sự hạnh phúc khi giới hạn cuộc sống của mình trong phạm vi gia đình, thậm chí trong hoàn cảnh cô độc nơi thâm sơn cùng cốc, "nhìn xem phú quý tựa chiêm bao" để "tham thiền nhập định". Đối với một số cá nhân khác, hạnh phúc là được đắm mình trong không khí tĩnh lặng của một ngôi giáo đường, một ngôi chùa..., nhưng cũng có người giữ thái độ đứng dưng hoặc xem các nơi thờ tự và tôn giáo nói chung gắn liền với sự ngu dốt, sự bất khoan dung và bạo lực.

Do đâu mà có sự khác biệt lớn lao đó?

Nếu lúc ra đời, tất cả mọi người đều được cấu tạo như nhau, đều có những đòi hỏi, những xu hướng cũng như những khả năng giống nhau thì họ sẽ cùng có chung một quan niệm về hạnh phúc, và có lẽ cùng có chung một lối sống. Như vậy, sự khác biệt, sự đa dạng trong thế giới loài người – Điều mà chúng ta nhận thấy một cách hiển nhiên – bắt nguồn từ sự đa dạng của các *năng hướng* (dispositions) sinh lí cũng như tâm lí vốn tạo nên bản tính và cá tính của con người. Nói rõ hơn, không phải tất cả mọi người đều có khả năng như nhau, đều có những khuynh hướng giống nhau và đều cùng có chung một loại trí thông minh. Tài năng hội họa, viết văn, làm thơ... không phải là khả năng chung của tất cả mọi người. Sự dị biệt căn bản đó làm nảy sinh những ước muốn, những sở thích, những lối hành động, những lối sống, những lựa chọn khác hẳn nhau, đôi lúc mâu thuẫn nhau. Việc đánh giá các giá trị (tiền tài, danh vọng, tri thức, quyền lực...) cũng vì đó mà thay đổi theo từng cá nhân.

Như vậy nguồn gốc của hạnh phúc là *sự thỏa mãn một năng hướng sâu xa và mãnh liệt nơi cá nhân*.